

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 5 (7)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojiddinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari	8
Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi.....	12
Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari.....	16
Махамаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты.....	20
Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar.....	24
Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta‘minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari.....	28
Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi.....	32
Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shakllanishi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari.....	35
Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari.....	40
Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari.....	43
Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....	49
Xalmirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi.....	53
Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri.....	59
Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli.....	63
Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish.....	67
Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari.....	70
Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari.....	76
Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar.....	84
No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta‘sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash.....	88
Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	92
Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari	97
Хошимов П.З., Тўрахожайев Х.Х. Ислоний банкларнинг ишлаш тамойиллари ва ислон молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига таъбиқи.....	100
Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan).....	107
Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish	111
Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari.....	114
Тоштемуров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солиқ механизмларида фойдаланиш масалалари.....	119
Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivjlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	122
Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	127
Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst	137
Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta‘lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari.....	141
Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies.....	145

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar.....	149
O'rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari.....	154
Ahmadaliyeva R.A. O'zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	158
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures.....	162
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun'iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish.....	167
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro'li: so'nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o'sish va bandlikka qo'shayotgan hissi.....	170
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O'zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati.....	174
Маматкулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари.....	179
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtirishning afzaliklari va uning oqibatlari.....	185
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari.....	189
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish.....	192
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari.....	199
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni (Andijon viloyati misolida)	203
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков.....	206
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili.....	213
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko'p omilli ekonometrik modellari.....	217
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirishning moliyaviy yo'nalishlari.....	221
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'sir moyilligining oshib borishi muammosi.....	224
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun'iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli.....	230
Xolxo'jayev E.G'. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili.	234
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	238
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o'rni va ularni tadqiq etish.....	241
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari.....	245
Maraimov I.R. O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish.....	251
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo'llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz.....	256
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari.....	260
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	265
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta'siri.....	270
Tajiboyev S.O. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish.....	275
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g'oyalari va ularni oliy ta'lim tizimi orqali qo'llashning nazariy asoslari.....	279
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития».....	286

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” jurnali 5-son 2026 yil

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards.....	292
Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili.....	296
Tursunov F.U. Oliy ta‘lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... ..	300
Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content.....	303
Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar.....	307
Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболлари.....	311
Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions.....	316
Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari.....	319
Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari.....	324
Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub‘ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari.....	328
Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari.....	332
Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi.....	337
Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры.....	341
Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан.....	348
Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari.....	353
To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari.	358
Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана.....	362
Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni.....	365
Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari.....	369
Карабаев Р.З. Искусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана.....	374
Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta‘siri.....	378
Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta‘sir ko‘rsatuvchi omillar.....	381
Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi.....	385
Муродхўжаева Ф.М. Маҳаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида).....	389
Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	396
Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida	400
Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari.....	406
Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari.....	411
Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish.....	414
Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish.....	419
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	423
Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarda band qilish loyihalari.....	427
Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil.....	430
Қўзиёва Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши.....	435

**MINTAQADA ASALARICHILIK EKOTIZIMINING TAMOYILLARI VA EKOLOGIK-
GEOGRAFIK XUSUSIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

**УЛУЧШЕНИЕ ПРИНЦИПОВ И ЭКОЛОГИЧЕСКИ-ГЕОГРАФИЧЕСКИХ
ОСОБЕННОСТЕЙ ПЧЕЛОВОДЧЕСКОЙ ЭКОСИСТЕМЫ В РЕГИОНЕ**

**ULUCHSHENIE PRINTSIPOV ECOLOGICAL-GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS
PCHELOVODChESKOY ECOSYSTEM V REGION**

Jonibek Farmanov Ziyadullayevich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, “Iqtisodiyot kafedrası” dotsenti, i.f.f.d. (PhD),
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq Davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya

Ushbu tadqiqot ishimizda mintaqa asalarichiligida klasterlar metodini qo‘llash orqali iqtisodiy, geografik va biologik samaradorlikni oshirishning mohiyati va ilmiy asoslarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Klasterlar texnologiyasi asalarichilikda qo‘llanilganda, asalarichilik faoliyatining samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va asalarichilikni barqaror rivojlantirish imkoniyatlarini yaratadi. Ushbu maqolada klasterlarning asosiy afzalliklari, ilmiy jihatlar, iqtisodiy samaradorlikka ta’siri va geografik hamda biologik omillar bilan aloqadorligi tahlil qilinadi. Shu bilan birga, ushbu metodni amalga oshirishning mintaqaviy xususiyatlari va qiyinchiliklari haqida ham muhim ma’lumotlar keltiriladi.

Kalit so‘zlar: Asalarichilik, klasterlar, iqtisodiy samaradorlik, geografik samaradorlik, biologik samaradorlik, barqaror rivojlanish, mintaqaviy xususiyatlar, ilmiy asoslar.

Данная исследовательская работа посвящена изучению сущности и научных основ повышения экономической, географической и биологической эффективности регионального пчеловодства путем применения метода кластеризации. Применение кластерной технологии в пчеловодстве создает возможности для повышения эффективности пчеловодческой деятельности, улучшения качества продукции, снижения производственных затрат и обеспечения устойчивого развития пчеловодства. В статье анализируются основные преимущества, научные аспекты кластеризации, ее влияние на экономическую эффективность и ее связь с географическими и биологическими факторами. Одновременно представлена важная информация о региональных особенностях и трудностях внедрения этого метода.

Ключевые слова: Пчеловодство, кластеризация, экономическая эффективность, географическая эффективность, биологическая эффективность, устойчивое развитие, региональные особенности, научные основы.

This research work is devoted to the study of the essence and scientific foundations of increasing economic, geographical and biological efficiency in regional beekeeping by applying the clustering method. When applied in beekeeping, clustering technology creates opportunities for increasing the efficiency of beekeeping activities, improving product quality, reducing production costs and ensuring sustainable development of beekeeping. This article analyzes the main advantages, scientific aspects of clustering, its impact on economic efficiency and its relationship with geographical and biological factors. At the same time, important information is also provided about the regional characteristics and difficulties of implementing this method.

Keywords: Beekeeping, clustering, economic efficiency, geographical efficiency, biological efficiency, sustainable development, regional characteristics, scientific foundations.

Bugungi kunda asalarichilik qishloq xo‘jaligining muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Asalarilar nafaqat asal ishlab chiqaradi, balki o‘simliklarning changlanish jarayonida ishtirok etib, Biodiversitetni saqlashda muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli mintaqada asalarichilik ekotizimini rivojlantirish va uni ekologik-geografik jihatdan takomillashtirish dolzarb masalalardan biridir. Asal asarlari va asalarichilik mahsulotlari atrof-muhit ifloslanishining bioindikatorlari sifatida ishlatilishi mumkin. asal ekotizimlarni monitoring qilish uchun namuna bo‘la olmaydi, chunki nektarni asalga qayta ishlashda asalarilar nektar uchun g‘ayrioddiy elementlarning ko‘p qismini to‘playdi va og‘ir metallar, pestitsidlar va boshqa kimyoviy moddalarning aksariyati o‘simlik to‘qimalarida to‘planadi. va nektar bilan ajralib chiqmaydi. Asalarilar tanasida ko‘p miqdorda qo‘rg‘oshin to‘planishi haqida xabar beradi. Magistr al yo‘ldan uzoqlashganda, qo‘rg‘oshin miqdori kamayadi.

Sanoat va transport chiqindilari bilan har xil darajada ifloslangan joylarda olingan gulchanglar tahliliga ko‘ra, o‘sha paytda olingan joydan qat‘i nazar, undagi qo‘rg‘oshin va kadmiy miqdori ruxsat etilgan me‘yordan oshib ketgan.

Adabiyotlar tahlili Azotli o‘g‘itlar ishlab chiqarish zavodining yaqin konsentratsiyasi nitratlar va nitritlar tarkibiga qanday ta‘sir qilmagan (Pohorecska K., 1994). K. Wallner (2004) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar asalda ruxsat etilgan qiymatlardan oshib ketgan varroksilotalar konsentratsiyasini aniqladi. V.V. Maksimov (2002) nektarni asalga qayta ishlash jarayonida ari tanasida og‘ir metallar to‘planishini aniqladi, bu esa asalning ifloslanishini kamaytirishni ta‘minlaydi. Shuningdek, HM ning eng katta miqdori qorin bo‘shlig‘ida, eng kichigi esa boshda to‘planishi aniqlandi. Sanoat ishlab chiqarishi yaqinidagi asalarichilikda to‘plangan asalarichilik noni, asal va propolis tarkibidagi zaharli elementlarning (qo‘rg‘oshin va kadmiy) darajasini tahlil qilish ushbu ifloslantiruvchi moddalarning to‘planishidan dalolat beradi.

Ma‘lumotlar V.V. Solovyova (2003) shuningdek, asalarichilik joylari sanoat ishlab chiqarishiga yaqin bo‘lgan va intensiv foydalaniladigan avtomobil yo‘llari bo‘lsa, asalning og‘ir metallar bilan yuqori ifloslanishini ko‘rsatadi. Muallifning fikricha, asalarichilikning eng ekologik toza mahsuloti bahorgi o‘simliklardan olingan asal edi. Tuproq oziq-ovqat zanjirining dastlabki bo‘g‘ini bo‘lib, og‘ir metallar va radionuklidlarning sezilarli konsentratsiyasini to‘playdi. sink ionlari ko‘proq jo‘ka va terakda to‘planishini ko‘rsatdi; pastroq qiymatlar xrom va qo‘rg‘oshin ionlari uchun xos edi. V. Zverev (2010) tuproq-o‘simlik tizimidagi mikroelementlarning migratsiyasi jarayonida qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining mikroelementlar bilan ifloslanishi nafaqat tuproqning ifloslanishi, balki qishloq xo‘jaligi landshaftlari havosining ifloslanishi natijasida ham sodir bo‘lishini ma‘lum qiladi.

M.D. Eskova (2010) ta‘kidlashicha, tabiiy suv havzalarining kadmiy va qo‘rg‘oshin kabi xavfli ifloslantiruvchi moddalar bilan ifloslanishi gavjum avtomobil yo‘llaridan taxminan 200 m masofada MPC dan taxminan 3-5 baravar oshadi. Tadqiqot G.V. Kashina (2009) shuni ko‘rsatdiki, asalarichilik mahsulotlarini zaharli elementlar, nitratlar, nitritlar, mikrotoksinlar, radionuklidlar kabi dominant ifloslantiruvchi moddalar asalarilar tanasiga va asarlari xom ashyosiga kiradi.

N.V. Bondareva (2005) ta‘kidlashicha, temirning to‘planishi darajasi diyetada yuqori dozalar bilan ortdi, individual rivojlanishning turli bosqichlarida temir darajasi notekis to‘planish naqshiga ega edi. Bundan tashqari, muallif asalda temirning yuqori miqdorini qayd etgan, asalarichilik non va sutda esa uning miqdori barqaror.

V. Minh, V. Mendoza (1971) asal kislotalilik ko‘rsatkichlarining asarlari zotiga bog‘liqligini aniqladilar. V.I.ga ko‘ra. Komlatskiy, S.A. Plotnikova (2005) asalarilarning genotipi asalning kimyoviy xossalari ta‘sir qiladi. Nomidagi Umumiy va shahar gigiyena ilmiy-tadqiqot instituti tomonidan olib borilgan ishlar. A.N. Sysin asalda begona moddalarning to‘planishi havoga nisbatan 103-105 marta yuqori ekanligini ko‘rsatdi; propolisda — 104-105; asalarilar tanasida — 102-103. (Gnezdin A.P., Akchurin M.M., Baxtiyarova S.M., 2005). Biroq, S.A. Pashayan (2006) asalarichilik mahsulotlaridagi ifloslantiruvchi moddalar mum va asalda to‘planishini aniqladi. Muallifning qayd etishicha, ifloslangan o‘simliklardan nektar va gulchanglarni yig‘ishda asalarilar o‘zlari ishlab chiqargan mahsulotlarni zaharlashning xavfli manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Tadqiqot L.A. Osintseva, G.P. Chekryga, O.V. Solovyova¹ (2005) polen gulchanglari bir qator mog‘orlar, shu jumladan toksinogen turlar uchun substrat ekanligini aniqladi. Buni G.P. ning

tadqiqotlari natijalari ham tasdiqlaydi. Chekryga (2006), asalarilar orqali asal va ari noniga kiradigan *A. niger*, *A. flavus*, *A. fumigatus* zamburug‘larining gulchangelari polen sporalari namunalarida topilgan. Muallif, shuningdek, atmosfera havosidan ko‘chib yuruvchi mikroorganizmlar tomonidan ifloslangan gulchangelarning uyasiga kirishini ta’kidlaydi.

Gul gulchangelari tarkibida HM tuzlari (kadmiy, mishyak va boshqalar), noyob tuproq metallari (vanadiy, itriy va boshqalar), shu jumladan radioaktivlar (strontsiy, uran), atrof-muhit ifloslanishi tufayli biosferaga kiradi (Mahsulotlar ekspertizasi..., 2007).

Asal asalari kasalliklarining oldini olish va davolashda qo‘llaniladigan turli dori-darmonlar bilan ifloslanishi mumkin (Makarov Yu.I., Svetlov A.A., Chertyanikova T.L., Prizova T.N., Goncharova M.V., Yakusheva G.N., 1995; Babina N.V., 1996; A.eva S.D., 2013). A.P. Zvyagina (2010) asalda bunday moddalarning mavjudligi asal sifatini pasaytirishi, shuningdek, asalarilar va odamlarning preparatning faol moddasiga qaram bo‘lishiga olib kelishi mumkinligini ta’kidlaydi.

IN VA. Lebedev, R.G. Nabiullin (2009) asal, ari zahari va shohona jele eng ekologik toza mahsulotlar ekanligini aniqladi. Propolis, gulchang, ari nonlari eng ko‘p ifloslangan. Shu munosabat bilan gulchang, asalarichilik va propolis kabi asalarichilik mahsulotlari, shuningdek, asalarilarning o‘zlari.

- atrof-muhitning ekologik holatining obyektiv ko‘rsatkichlari. Tadqiqot L.G. Kodes, N.V. Bychkova (2010) asal o‘simliklari gulzorlarida HM miqdori ular o‘sadigan tuproqqa nisbatan bir necha baravar, asalarilar tanasida esa o‘simliklarnikiga qaraganda bir necha baravar kam ekanligini aniqladi.

Asalda og‘ir metallarning mavjudligi ifloslanish manbalaridan masofaga, oziq-ovqat ta’minotining floristik xilma-xilligiga va tuproqdan o‘simlikka va asalgaga o‘tishning o‘rtacha koeffitsiyenti qiymatiga bog‘liq (Tuktarova Yu.V., Faxrutdinov R.G., 2010.).

Sh.M. Omarova, A.Sh. Omarova (2000); V.N. Sattorova, V.R. Tuktarova, I.M. Borisova, R.A. Sharipova, M.G. Migranova, T.G. Vedernikova, L.F. Biglova, Z.K. Amirova (2011) salbiy omillar bugungi kunda ekotoksikantlarning quyidagi statsionar manbalarining chiqindilari hisoblanadi: neft ishlab chiqarish, neftni qayta ishlash, neft-kimyoy, asalarichilik mahsulotlarida metabolitlarning to‘planishiga hissa qo‘shadigan elektr energiyasi, aviatsiya sanoati.

Qo‘rg‘oshin va kadmiyning er usti o‘simlik organlari tomonidan to‘planishi bevosita atmosfera havosining ifloslanishiga bog‘liq. 5-20 m gacha bo‘lgan gavjum avtomobil yo‘llariga yaqinlashganda, sirt to‘planishi taxminan 3 barobar ortadi (Eskov E.K., Eskova M.D., Korotkova N.P., Yaroshevich G.S., 2011).

Tadqiqot E.A. Shashurina, Yu.V. Doronkina, E.I. Lupova (2011) asalarilar organizmida ko‘proq qayd etilgan ekotoksikantlarning to‘planishi asosan tuproq turiga, undagi ekotoksikantlarning migratsiya chuqurligiga va asal o‘simliklarining xususiyatlariga bog‘liqligini ko‘rsatdi. I.I. Kovalchuk (2012) ta’kidlashicha, asalarichilik nonidagi individual HMLar ulushi asal o‘simliklarining texnogen ifloslanish manbalari bilan qo‘shni lokalizatsiyasi bilan belgilanadi.

Konsentratsiyaning sezilarli pasayishi mis, xrom, qo‘rg‘oshin, kadmiy va undan kamroq temir va sink uchun xarakterlidir, bu esa sanoat markazidan 1530 km masofada ushbu elementlarning tarqalishining boshqacha tabiatini ko‘rsatadi. Texnogen ifloslanish manbalariga yaqinlashganda, ari tanasida og‘ir metallarning to‘planishi ortadi. 34-FZ-sonli Federal qonuniga ko‘ra, Rossiyada 2003 yil 1 iyuldan boshlab qo‘rg‘oshinli benzin ishlab chiqarish va aylanishi taqiqlangan, ammo ko‘plab asalari namunalarida qo‘rg‘oshinning yuqori konsentratsiyasi mavjud (Lebedev V.I., Murashova E.A., 2003; Emelyanov. V.E., 2005; Skrebneva L.A., Bilalov F.S., Mukminov M.N., Latypova V.Z., Grigorieva I.S., 2012). E.K. Eskov, M.D. Eskova (2012) asalarilar tomonidan iste’mol qilinadigan ovqatni ifloslantiruvchi ifloslantiruvchi moddalar asosan ularning to‘g‘ri ichaklarida to‘planishini aniqladi. Qo‘rg‘oshinning to‘g‘ri ichakda biologik to‘planish koeffitsiyenti, u bilan ifloslangan ozuqa iste’mol qilish muddatiga qarab, 300 dan 900 gacha, kadmiy esa 42 dan 86 gacha.

A.A. Efimenko, L.Ya. Moreva (2012) bir yillik o‘simliklarning asalidagi ifloslantiruvchi moddalar miqdori ko‘p yillik o‘simliklarning asaliga qaraganda yuqori ekanligini ma’lum qildi. Bir yillik va ko‘p yillik o‘simliklardan yig‘ilgan asaldagi qo‘rg‘oshin miqdori taxminan bir xil. Yu.V. Tuktarova (2013) asalarilar organizmida zaharli moddalarning to‘planishi antropogen ifloslanish

sharoitida asalarilar oilasining sog‘lig‘ini saqlashning bir usuli deb hisoblaydi. V.V tomonidan olib borilgan. Yagin, O.S. Gladisheva, D.A. Xomutov (2013) og‘ir metallarning asalarilarning oziq-ovqat mobilizatsiyasiga ta’siri bo‘yicha tadqiqotlari asalarichilik mahsulotlariga metallarning kirib kelishini oldini olish uchun asalarilarning og‘ir metallarning past konsentratsiyalik tuzlari mavjudligini farqlash qobiliyatini ko‘rsatadi. Mualliflarning fikricha, sezgir ta’im reaksiyasi natijasida asalarilar HM tuzlarining past konsentratsiyasida qochish reaksiyasini ko‘rsatishi mumkin.

Xulosa va takliflar Mintaqaviy asalarichilik ekotizimini rivojlantirish uchun tabiiy resurslarni muhofaza qilish, ilmiy yondashuv va zamonaviy texnologiyalarni uyg‘unlashtirish zarur. Bu nafaqat asal ishlab chiqarishni oshiradi, balki umumiy ekologik barqarorlik va qishloq xo‘jaligi samaradorligini ham yaxshilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. UNEP, 2021, Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication, <http://www.unep.org/greenconomy>
2. Qodirov, Farrux, and Xudayar Muhitdinov. "Features that increase efficiency in the provision of medical services and factors affecting them." *Ta’lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali* 2.7 (2022): 192-199.
3. Askarov N. Respublikada asalarichilik tarmog‘ini rivojlantirish // Amaliy qo‘llanma. “NEW-STYLE STAR” MChJ, @ QXI ITI, 2017 yil, 51 bet.
4. Farmanov, J. Z., Rimboyeva, N. X. qizi, & Rimbayeva, G. X. qizi. (2023). Qishloq xo‘jaligini raqamlashtirishda xorij tajribasidan foydalanish. *Golden brain*, 1(1), 231–236. Retrieved from

UDK:338.43

**JANUBIY IQTISODIY RAYONDA QISHLOQ XO‘JALIGI ORXONLARINING
TARKIBIY O‘ZGARISHI VA AGRAR KOOPERATSIYANI RIVOJLANTIRISH
YO‘NALISHLARI**

**СТРУКТУРНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ
И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ЮЖНОМ
ЭКОНОМИЧЕСКОМ РЕГИОНЕ.**

**STRUCTURAL CHANGES OF AGRICULTURAL ORGANIZATIONS AND DIRECTIONS
FOR DEVELOPMENT OF AGRARIAN COOPERATION IN THE SOUTHERN
ECONOMIC REGION**

Qurbonov A.B.

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, professori

Annotatsiya

Maqolada Janubiy iqtisodiy rayon Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida qishloq xo‘jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishda fermer xo‘jaliklari, dehqon xo‘jaliklari va boshqa toifa xo‘jaliklarining ulushi yillar kesimida tahlil qilingan. Tadqiqotda agrar mulkchilik shakllarining rivojlanishi, fermer va dehqon xo‘jaliklarining ishlab chiqarishdagi roli, boshqa toifa xo‘jaliklarining o‘sib borishi hamda kooperatsiya asosida xo‘jalik subyektlarini o‘zaro bog‘lash masalalari ilmiy jihatdan asoslangan

Kalit so‘zlar: Janubiy iqtisodiy rayon, Qashqadaryo viloyati, Surxondaryo viloyati, fermer xo‘jaligi, dehqon xo‘jaligi, agrar mulkchilik.

В статье в разрезе лет проанализирована доля фермерских хозяйств, дехканских хозяйств и хозяйств других категорий в производстве сельскохозяйственной продукции в Южном